

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z.K.H. de Prins der Nederlanden
Z.E. Luitenant-Generaal b.d.
M. R. H. Calmeyer
Generaal-Majoor b.d.
E. R. d'Engelbronner
Z.E. Luitenant-Generaal
J. P. Verheijen

Bestuur

Voorzitter

G. J. Folmer, bgen art

Vice-voorzitter

drs. R. H. Rozeboom, kol KLu

Leden

G. C. Berkhof, lgen gn
P. W. Gorissen, lkol art
A. G. C. Kok, kol marns b.d.
W. C. Mabesoone, ktz
H. T. F. M. Mallant, kol marns
F. J. Roelofs, kol KLu
jhr. mr. J. P. de Savornin Lohman
drs. M. de Haas, tit inf

Redacteur

J. C. A. C. de Vogel, bgen inf
p/a Hogere Krijgsschool
v.d. Burchlaan 31
2597 PC Den Haag

Secretaris

drs. F. J. J. Princen
Van Alkemadelaan 51
2597 AB Den Haag

Penningmeester

J. R. Karssing, lkol cav
Dotterbloem 7
2317 LS Leiden
Girorekening 7 88 28

Ledenadministratie

J. J. M. Nijman
Karel Doormanlaan 274
2283 BB Rijswijk
Tel. 070-947836

WARS IN CATHEDRA

OKTOBER 1989

Mededelingen van het bestuur

Verslag van de Algemene ledenvergadering gehouden op maandag 12 juni 1989 te 's-Gravenhage

De vergadering wordt gehouden aansluitend op de inleiding „Conventionele Wapenbeheersing”.

Opening

De voorzitter, brigade-generaal G.J. Folmer, opent de vergadering om 22.00 uur en heet de aanwezigen welkom op deze prachtige zomeravond.

Spreker deelt vervolgens mee dat, in verband met het 125-jarig bestaan van de vereniging, op vrijdag 12 oktober 1990 een symposium zal worden georganiseerd in het Nederlands Congresgebouw met als thema „West-Europa's veiligheid na 1992”, gezien vanuit defensie en de industrie. Nadere informatie hierover volgt te zijner tijd.

Inleidingen

De voorzitter deelt mee dat op 25 september a.s. een voordracht wordt gehouden over de toekomst van het tankwapen op het OCI te Harderwijk. Tevens zal in het najaar een lezing met een specifiek marine- en luchtmachtonderwerp worden gehouden.

Jaarverslagen penningmeester, secretaris en kascontrolecommissie

Voor de jaarverslagen van de penningmeester en de secretaris, alsmede het verslag van de kascontrolecommissie, verwijst de voorzitter naar de Militaire Spectator nr. 5, 1989.

Aangezien de kascontrolecommissie de zaak in orde heeft bevonden en er verder geen vragen zijn, worden de verslagen goedgekeurd.

De voorzitter dankt de penningmeester en de secretaris en de leden van de kascontrolecommissie, lkol J. van Angeren en lkol T. G. J. Damen.

De penningmeester stelt drie leden van de vereniging voor, voor de kascontrolecommissie 1990. De vergadering gaat hiermee akkoord.

Verkiezing bestuursleden

De herkiesbare leden worden herkozen.

De nieuwe kandidaten voor het bestuur zijn: kolonel drs. R. H. Rozeboom (Instituut Internationale Betrekkingen „Clingendael”), tweede-luitenant drs. M. de Haas (Landmachtstaf) en drs. F. J. J. Princen (Landmachtstaf). De heer Princen zal de functie vervullen van secretaris. Kolonel Roelofs blijft deel uitmaken van het bestuur, tot er een definitieve opvolger voor hem is.

De voorzitter bedankt de aftredende leden, die zeer lang deel hebben uitgemaakt van het bestuur, t.w. commodore A. T. M. Oonincx sinds 1 maart 1978 en luitenant-kolonel W. F. Anthonijsz (secr) sinds 18 maart 1979. Tijdens het jaarlijkse bestuurs- en redactorendiner zal van hen nog op gepaste wijze worden afscheid genomen.

Rondvraag

Dr. Snapper wijst op het belang van de geschiedenis in het algemeen en van de krijgsgeschiedenis in het bijzonder. Spreker zou graag zien dat de secties krijgsgeschiedenis van de drie krijgsmachtdelen beter met elkaar samenwerken, mede in het belang van de Koninklijke Vereniging. Hij verzoekt de voorzitter deze samenwerking te coördineren. De voorzitter zegt hierop geen invloed te kunnen uitoefenen. Mogelijk zal door het lezen van dit voorstel door leden, die direct of indirect zijn betrokken bij de secties krijgsgeschiedenis, een oplossing worden gevonden. Wellicht kan dr. Snapper die vaak komt bij deze secties, hier toe een aanzet geven.

Op een vraag uit de vergadering op welke wijze de functie Public Relations gestalte krijgt, antwoordt de voorzitter dat lnt De Haas hiermee wordt belast. De gedachten gaan uit naar contacten met het COKL, de opleidingscentra van de krijgsmachtdelen, de legerplaatsen en kazernes. Ook tijdens de open dagen, tentoonstellingen en beurzen kunnen de doelgroepen worden benaderd.

De PR-functionaris krijgt hierin de vrije hand.

Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 23.00 uur.

Uitslag enquête

Om de mening van de leden te polsen over de activiteiten van de vereniging was in het inlegkatern nr. 77 van november '88 een enquêteformulier opgenomen.

Jammer genoeg hebben slechts 19 van de circa 1000 leden gereageerd door een ingevuld formulier te retourneren. Het gevolg is dat de enquête niet representatief is.

Uw bestuur heeft echter wel gemeend een aantal waardevolle suggesties over te nemen en deze op termijn te realiseren.

Enkele van deze suggesties zijn:

- regelmatig organiseren van lezingen op meerdere centrale plaatsen in het land;
- instellen van regionale kontaktpersonen;
- actief optreden op het gebied van de public relations;
- meer samenwerking met andere verenigingen en instituten.

Teneinde deze suggesties te realiseren is sinds de algemene ledenvergadering op 12 juni 1989 een bestuurslid benoemd, tweede-luitenant drs. M. de Haas, die zich met public relations in de ruimste zin zal gaan bezighouden.

Voor velen wellicht ten overvloede, maar het blijkt voor een aantal leden niet duidelijk wie het inlegkatern ontvangen. De Militaire Spectator wordt aan alle officieren toegezonden. Het INLEGGATERN wordt UITSLUITEND AAN LEDEN toegezonden. Dit is mogelijk geworden door goede afspraken met de uitgever en een reorganisatie van het geautomatiseerde ledenbestand.

Uw bestuur hoopt dat ondanks het kleine aantal reacties op de enquête, een groter aantal leden vaker zal deelnemen aan activiteiten van de vereniging, en zich actief opstelt om nieuwe leden te werven.

Cadettenprijs 1989

In 1983 werd door het toenmalige bestuur besloten tot het instellen van een zgn. „cadettenprijs” voor de beste afstudeerscriptie. Het doel van deze prijs is het stimuleren van jonge collega's tot het doen van militair wetenschappelijke studie ook na het verlaten van de KMA.

Na een uitvoerige voorselectie werd besloten dit jaar de prijs toe te kennen aan M. H. Wijnen, cadet-vaandrig der genie, voor de studie „ijsmechanica en de draagkracht van ijs”. In de studie is de mogelijkheid onderzocht of — en zo ja hoe — de draagkracht van ijs te benutten is voor militaire operaties.

Een eervolle vermelding verdient in dit verband A. Bergman, eveneens cadet-vaandrig der genie, die nader studie heeft verricht naar mogelijkheden om het draagvermogen van ijs te verhogen. De cadettenprijs 1989 is tijdens de buluitreiking op de KMA op 30 juni 1989 door de voorzitter van de vereniging, de brigade-generaal G. J. Folmer, uitgereikt.

Oude nummers Militaire Spectator

Bij de Sectie Luchtmachthistorie werd onlangs een begin gemaakt met een ingrijpende reorganisatie van de bibliotheek. Hierbij bleek onder meer een groot aantal complete jaargangen en een aantal losse nummers van de Militaire Spectator te ontbreken. Met het oog op de completering van dit bestand doet de Sectie Luchtmachthistorie gaarne een beroep op de lezers, waarbij u in voorkomend geval wordt verzocht vooraf contact op te nemen met drs. J. A. M. M. Janssen, tel. 03404-34222 tst. 2833.

Voordracht

Op 4 april werd door luitenant-generaal A. A. Herweyer een voordracht gehouden met als titel „40 jaar NAVO: Een militaire visie op de toekomst”.

Door een technische onvolkomenheid raakte een deel van de tekst in het ongereede, waardoor publicatie aanzienlijk werd vertraagd. Met onze excuses volgt hierna alsnog een beknopte tekst van de voordracht en een samenvatting van de aansluitende discussie.

40 JAAR NAVO: EEN MILITAIRE VISIE OP DE TOEKOMST

Het onderwerp van deze voordracht betreft een onderwerp dat in grote mate onze gedachten en activiteiten heeft bepaald in de afgelopen decennia: de Noord Atlantische Verdragsorganisatie. Het spreken over de toekomst van de NAVO vereist echter welhaast een voorspellende gave.

We bevinden ons aan de vooravond van de verjaardag van de NAVO; op 4 april 1949 vond in Washington de plechtige ondertekening plaats.

Het thema: 40 jaar NAVO; een militaire visie op de toekomst belooft uitzicht, geen terugblik. Toch is een stapje terug naar het verleden nooit om het heden en de toekomst te onderkennen. De gedachtengang die hierbij ontwikkeld wordt, moet worden beschouwd als de visie van een militair, liever dan een militaire visie. Dit tracht te voorkomen dat de visie wordt bestempeld als een beperkte, niet volledige visie. Bovendien heeft een samenleving zonder visie ook geen militaire visie nodig; de militaire strategie is een afgeleide van de nationale c.q. internationale strategie.

Achtereenvolgens zal worden besproken:

- de ontstaansgeschiedenis van de NAVO
- de ontwikkeling in de afgelopen 40 jaar
- de balans nu.

Deze elementen dragen de bouwstenen aan voor een toekomstvisie; een persoonlijke visie die hopelijk wel en mo-

gelijk niet de standpunten van verantwoordelijke autoriteiten weergeeft.

De ontstaansgeschiedenis van de NAVO

De toestand in Europa in 1945 was niet alleen een periode van hoop en nieuwe kansen maar ook van chaos en machtsvacuum. De Sovjet Unie annexeerde grote delen van Europa en bracht vele landen onder haar invloedssfeer. De val van Tsjecho-Slowakije in 1948 betekende een keerpunt in de verhouding van de westelijke landen. De Verenigde Staten zagen dat er ingegrepen moest worden. In 1948 kreeg het Marshallplan zijn beslag. Minister Marshall beschouwde een economische strijd als het middel om het communisme en de Sovjet Unie het hoofd te bieden. In West Europa vond een bundeling van krachten plaats, die meer militair was geïntereerd: Engeland, Frankrijk en de Benelux sloten in hetzelfde jaar — drie weken voor de val van Tsjecho-Slowakije — het verdrag van Brussel met vergaande militaire verplichtingen. Dit geografisch beperkte verbond kon echter geen waarborg zijn tegen de dreigende overheersing van de Sovjet Unie. Op 4 april 1949 volgde na besprekingen de ondertekening van het Noord Atlantisch Verdrag.

Reeds in de begintijd startte de discussie over de aard van het bondgenootschap: politiek, of militair. Ook toen kende de VS een stroming met een afkeer van militaire verplichtingen. Sommige leden (Frankrijk, Spanje en IJsland) beschouwden de NAVO als een politiek bondgenootschap; anderen, zeker een aantal politieke partijen, zien het als een militair bondgenootschap. Dit verschil in interpretatie zal ook in de toekomst een grote rol blijven spelen.

Een tweede aspect uit de begintijd was de kwestie: wat was de directe aanleiding tot het vormen van het bondgenootschap. Eigenlijk bestond het al: een formeel bondgenootschap wordt niet gesloten als de intentie niet reeds duidelijk aanwezig is. Het NAVO-verdrag was een formalisatie, een aankondiging van een gezamenlijke doelstelling: geen herhaling van WO I en II, geen uitbreiding van de Sovjet invloedssfeer.

De Sovjet Unie heeft de NAVO dan ook nimmer als een militaire dreiging gezien, wel als een politieke.

Het doel van de Sovjet Unie om de formele aansluiting te voorkomen of te beperken, is in de afgelopen 40 jaar niet veranderd en zal ook in de toekomst een rol blijven spelen, getuige de boodschap van Gorbatsjov: Europa is ons huis en de NAVO als alliantie is niet noodzakelijk.

Ontwikkeling in de afgelopen 40 jaar

1. Ondanks de verschillen in opvatting — NAVO een politiek of militair genootschap — is er een snelle groei ontstaan van het militaire vermogen van de NAVO.

Een aantal malen in de afgelopen 40 jaren was er sprake van verschillen in doel van de NAVO-landen, bijvoorbeeld bij de kwesties Korea, Suez, het dekolonisatie-proces, Vietnam, waarbij de relatie VS-Europa onder druk stond. Toch is de politieke samenhang van het bondgenootschap behouden. De eerder omschreven doelstelling is namelijk niet veranderd. De ontwikkeling van militaire wapensystemen heeft een belangrijke invloed gehad op de strategie van de NAVO. Dit aanvankelijke monopolie en later groot

overwicht van de VS leidde tot de „massive retaliation” strategie; de later plaatsvindende NAVO-strategie „Forward Defence/Flexibility in Response”.

Deze strategie is erop gericht een scala van opties te hebben die elk door de agressor gekozen type conflict te beantwoorden. Het geeft de mogelijke vijand een niet berekenbaar risico van een aanval.

Maar wat en wie is die vijand? Zijn het twee elkaar bevechtende systemen? Professor Spits meende al in 1951 dat er geen sprake is van een ideologisch conflict, maar veeleer een militair conflict. Dit is ontstaan door een tijdelijke verstoring van het machtsverwicht tussen de Atlantische mogendheden en het Sovjetblok. Dit verstoorde evenwicht kan worden hersteld. Zodra beide partijen tot inzicht zijn gekomen dat een evenwicht is bereikt waarbij geen van beide over voldoende militaire kracht beschikt om de andere te vernietigen; wel echter om zoveel schade toe te brengen in een conflict, dat een aanval niet lonend is. Daarmee zal de voornaamste voorwaarde voor coëxistentie vervuld zijn.

Professor Spits bezat een profetische gave ten aanzien van de militaire strategie. Flexibility in response en Forward defence hebben hun doel bereikt, maar zullen dan ook moeten blijven gehandhaafd.

Want, en hier volgt weer een uitspraak van Spits: de huidige spanning wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van een Russisch leger in Midden Europa en niet door een aspiratie naar een communistische wereldrevolutie.

De militaire strategie van de NAVO wordt gedragen door een politieke strategie die zich in de loop van de afgelopen veertig jaar heeft ontwikkeld.

Een citaat uit het communiqué van de Noord Atlantische Raad van december 1988, naar aanleiding van de voorstellen van de Sovjet Unie schetst de huidige situatie:

„De validiteit van het HARMEL-rapport met zijn twee elkaar aanvullende en versterkende beginselen; voldoende militaire kracht en politieke solidariteit, en het van daaruit zoeken naar een constructieve dialoog en samenwerking, inclusief wapenbeheersing blijft de basisbenadering.

De kenmerken van de afgelopen 40 jaar van de ontwikkelingen binnen het bondgenootschap, zijn:

— ondanks soms oplopende spanningen is de politieke samenhang bewaard gebleven.

— er is altijd sprake geweest van een doeltreffende militaire strategie; het rode leger is althans ter plaats gehouden.

— in de loop van de tijd heeft er een ontwikkeling plaatsgevonden van een politieke strategie.

— er is voldoende militaire kracht aanwezig evenals solidariteit.

— er is ruimte geschapen voor een constructieve dialoog en er zijn mogelijkheden tot wapenbeheersing.

DE BALANS NU

De vrede lijkt uitgebroken

De voorstellen van de Sovjet Unie lijken daarop te wijzen. Er zijn uitspraken gedaan over troepenvermindering en er

is een situatie ontstaan waarbij er sprake lijkt te zijn van „legen elkaar opbieden” als het gaat om wapenbeheersing.

Maar tegelijkertijd met het doen van toezeggingen op het gebied van wapen- en troepenvermindering heeft de Sovjet Unie haar offensieve doctrine toegegeven. Een doctrine die altijd is ontkend ook door bepaalde groepen in Nederland. Verder is het conventionele overwicht toegegeven en bovendien het bezit van chemische wapens. Beide zaken zijn altijd ontkend en niet alleen van Sovjet zijde.

Overigens gaat de productie van militair materieel verder. Er worden nog zo'n 280 tanks per maand gefabriceerd. Met de door Gorbatsjov toegezegde vermindering van 19% blijven er nog altijd 220 over.

De vraag wordt nu gehoord wat hierop het antwoord moet zijn van de NAVO. Wat de NAVO toen (1949) wilde, gebeurt nu. Ook na de toegezegde vermindering is er nog geen sprake van evenwicht. Daarom zijn de onderhandelingen in Wenen ook zo belangrijk.

Er bestaat nu een roep om verandering van de door de NAVO gevoerde strategie. Men moet evenwel bedenken dat er een verschil bestaat tussen het begrip politieke strategie en militaire strategie. Er zal geen twijfel over bestaan dat de politieke doelstelling: oorlogsvoorkoming, niet gewijzigd behoeft te worden. Kennelijk is de militaire strategie doelwit van verandering.

Velen wagen zich op het gladde ijs van nieuwe strategische modellen en verliezen een aantal essentiële elementen uit het oog. De klassieke defensieve strategie immers gaat uit van het ruilen van grondgebied tegen tijd, waarbij vaststelling van het vijandelijke zwaartepunt plaatsvindt en door inzet van reserves een beslissing geforceerd wordt. De geschiedenis toont vele malen aan dat juist op het vlak van beschikbare reserves te grote risico's genomen werden.

De militaire strategie van de NAVO is een defensieve strategie die anders dan de klassieke strategie, een beslissing niet in de diepte maar vooruit zoekt; de Forward strategie. Het is goed om ook hier nogmaals te wijzen op de essentiële rol die de short-range nucleaire wapens in de geloofwaardigheid van deze strategie spelen. Een „derde-nul optie” zou ons dan ook dwingen de Forward Defence los te laten en de kansen op een conventioneel conflict in Europa te doen toenemen.

Toch vindt men in het huidige tijdsbeeld vele malen de gedachte van de „defensieve defensie” terug. Dat nu is de klassieke defensieve strategie — zonder zware reserves evenwel en — zoals ook de „Maginot-gedachte” faalde — tot mislukken gedoemd.

De indruk wordt wel eens gevestigd dat de voorstanders van een dergelijke strategie de politieke en militaire strategie van de NAVO door elkaar halen. Ten overvloede: een van de basiselementen van de NAVO-strategie is nu juist wapenbeheersing.

Onderhandelingen

Is de NAVO nu zo afwachtend? Ik meen van niet. Beide blokken zijn de besprekingen aangegaan in de CFE (Negotiation on conventional Armed forces in Europe) en CSBM (Confidence and security building measures) confe-

renties. De NAVO staat ook niet op het verkeerde been. Uitgangspunt voor de NAVO is het principe zoals vastgelegd in het Harmel-rapport. De strategie ligt politiek en militair vast en vindt zijn nadere uitwerking in het conceptional military frame work en de daarvan afgeleide military baseliner op arms control. Naar verwachting zal binnen niet al te lange tijd de NAVO het comprehensive concept for arms control vaststellen.

Laatste punt van de balans nu

In Nederland staat de defensiebegroting ter discussie. Vermindering van de groei, geen groei, negatieve groei, zijn thans medewoorden. In alle gevallen wordt een voor-schot genomen op mogelijke resultaten van wapenbeheersingsbesprekingen. Het is evenwel in het geheel niet zeker waar in het bondgenootschap de eventuele vermindering zal plaatsvinden. Zowel de discussie rond de „Burdensharing” als de bestaande tekortkomingen op het vlak van de defensieve inspanning behoren in NAVO-verband besproken te worden. Bondgenootschappelijke solidariteit behoort het sleutelwoord te zijn en niet de mogelijkheid tot terugbrengen van het eigen budget zonder overleg met de partners.

Het thans plaatsvindende uitstel in Nederland van enkele grote materieelprojecten is echter een veeg teken en het verkeerde signaal naar alle kanten.

De NAVO zit op koers. Wel moet duidelijk gemaakt worden aan het publiek wat die koers is en hoe die gevaren dient te worden. De pers, politici en ook deze vereniging hebben daarin een functie.

Toekomstverwachtingen

Het atlantische bondgenootschap blijft. Zoals in het begin van de voordracht is aangegeven: informeel is het er en het blijft er. Praag zal niet, zoals Gorbatsjov in zijn boek schrijft, het centrum van Europa zijn. Dat blijft Parijs, Brussel of Londen.

Wat wel wordt verwacht is een toename van de politieke betekenis van het bondgenootschap. Mogelijk komt daarbij de militaire functie in de schaduw te staan. Maar er dient te worden gewaarschuwd voor een al te optimistische gedachte. Er is geen sprake van conventionele pariteit — nog lang niet. Het is een utopie te denken dat de twee grote militaire machtsblokken eens niet meer bestaan. Verder is Rusland weliswaar op weg, maar wie weet waarheen? Deze onbekende factor zorgt voor een stuk instabiliteit.

De transatlantische dialoog zal binnen het bondgenootschap in belang toenemen. Europa — op weg naar een grotere economische samenwerking — zal echter een aantal zaken in eigen huis moeten regelen. Een aantal landen is lid van de WEU, maar een aantal Europese NAVO-landen niet. Elf NAVO-landen zijn samen met Ierland lid van de Europese gemeenschap. Twee NAVO-landen zijn lid van de EFTA. Het NAVO-lid Turkije is van geen der groeperingen lid. In een wereld waarin de economische belangen niets tripolair (US — Japan — Europa) ontwikkelen zal Europa in de toekomst naast zijn economische belangen ook zijn veiligheidsbelangen moeten bundelen.

Het zou niet raadzaam zijn de strategie van de NAVO te

veranderen. Forward/Flexible response heeft zijn waarde bewezen en zal dit nog langer blijven doen.

Ook aan de rol van de tactische nucleaire wapens mag op korte termijn niet getornd worden. Zij zijn immers een essentieel deel van de strategie.

Op lange termijn bestaat er wellicht de mogelijkheid tot vermindering van de eenheden, waarbij de in het westen levende wens om snel resultaten te bereiken mogelijk eerder om politieke redenen tot vermindering leidt dan vanuit militair oogpunt mogelijk is. Bij een verdergaande vermindering van het aantal strijdkrachten gaat de factor terrein een grotere rol spelen. Immers, bij handhaving van de voorwaartse verdediging zullen de kleiner wordende legerkorpsen een zeldzame vak moeten kunnen verdedigen. In die omstandigheden zou meer gedacht moeten worden aan de vorming van mobiele eenheden en meer mobilisabele eenheden. Hierbij speelt ook de tijdfactor een rol. Het duurt te lang om Amerikaanse eenheden naar Europa over te brengen; er zullen meer en betere Europese reserve-eenheden moeten zijn.

Consequenties Nederland

Er zal een heroriëntatie moeten komen op onze nationale defensie-inspanning. Thans wordt er te veel gesproken over „verplichtingen” aan de NAVO, in de trant van „men eist”. We hebben echter onze eigen verantwoordelijkheid. Er moet ook sprake zijn van een nationale strategie, waarbij wij participeren in het NAVO-bondgenootschap, en niet uit het oog verloren wordt dat nationale taken en verplichtingen bestaan.

Op korte termijn zal er weinig veranderen in de NL defensie-inspanning. De krachtsverhoudingen blijven voorshands ongunstig en zelfs een voorgenomen vermindering aan beide zijden tot het bereiken van pariteit zal vele jaren vergen. Nederland heeft in het verleden al een ruim voorschot genomen: munitievoorraden zijn niet op het toegezegde peil; de personeelsbezetting voldoet niet aan NAVO-normen; het aantal grotere oefeningen wijkt sterk af van de norm, RIM- en KV-eenheden behoren tot de „standing forces” etc.

Lange termijn

Op lange termijn zie ik eveneens weinig mogelijkheden. Bij het bereiken van een gelijkwaardige krachtsverhouding, mogelijk op een niveau beneden dat van de huidige NAVO-sterkte, zal de aandacht primair uitgaan naar vermindering van US-eenheden in Europa. Secundair zal een militaire analyse moeten uitwijzen waar welke eenheden gemist kunnen worden. De situatie bij NORTHAG zal naar mijn gevoelen niet toelaten dat daar de prioriteit van troepenvermindering zal plaats vinden.

CONCLUSIE

De NAVO gaat thans de tweede fase in. Fase I is voltooid: het gat werd gedicht. De uitbreiding van de invloedssfeer van de Sovjet Unie is voorkomen en bovenal werd bereikt dat de Sovjet Unie het succes van het Atlantisch bondgenootschap erkende.

De nieuwe fase zal zich hopelijk kenmerken door lagere ni-

veaus van bewapening aan beide zijden. Dit zal niet eenvoudig zijn, want als het rode leger oostwaarts trekt zal ook het ijzeren gordijn in oostwaartse richting opschuiven. De vraag is of dat de stabiliteit in Europa zal bevorderen? Dit valt te betwijfelen. Niemand, ook de Sovjet Unie niet, weet waarheen de ingeslagen weg van de Sovjet Unie naar toe zal leiden.

Voor Nederland zijn er geen vrijkaarten. Het is al te eenvoudig te denken en nu reeds te concluderen dat de defensie-begroting omlaag zal kunnen gaan. Internationale solidariteit zal het sleutelwoord moeten zijn en dat is niet goedkoop.

Juist op korte termijn zal het glashelder moeten zijn dat er geen reden is op de lauweren te gaan rusten. Het potentieel van de Sovjet Unie is voor een vreedzaam naast elkaar bestaan te groot, veel te groot. De weg naar globale pariteit is een lange en gevaarlijke weg. Om deze weg af te gaan is het bondgenootschap de aangewezen organisatie om er zeker van te zijn dat over 10 jaar een van de jongeren onder u hier kan staan, met als onderwerp op 3 april 1999: 50 jaar NAVO, een militaire visie op de toekomst.

Vervolgens bestond er de gelegenheid vragen te stellen. Hier volgt een samenvatting van de belangrijkste punten die toen aan de orde kwamen.

— Al in 1947 was de militaire top het erover eens dat onze verdediging in bondgenootschap moet worden gevoerd. Maar wanneer men daarvan uitgaat, is een andere voorwaarde noodzakelijk: men moet dan solidair zijn aan het bondgenootschap. Een ander punt is dat de uitrusting van de Nederlandse krijgsmacht te wensen over laat. Dit wordt ondersteund door de nieuwe begroting die voorziet in de aanschaf van 50 helikopters voor de landmacht. Daarmee zijn de investeringen in de luchtmacht en de marine onaanvaardbaar verlaagd.

Het is onze taak hier voortdurend op te wijzen.

Verder blijken de aantallen van de gevechtsvliegtuigen in de Sovjet Unie in de periode Gorbatsjov met 2000 te zijn vermeerderd. Wanneer men daar in de komende jaren 500 van terugtrekt dan stelt dit niet veel voor. Daarbij is het helemaal niet zeker of Gorbatsjov aan het bewind blijft. De tijden van Breznev of nog erger zouden kunnen terugkeren.

De generaal onderschrijft dat Nederland te klein is om een eigen strategie of verdediging te voeren.

In de regeringsverklaring staat altijd terecht dat de NAVO de hoeksteen van onze veiligheid is. Maar we moeten niet ophouden met zelf te blijven denken. Nederland zit te veel op het model van de NAVO vraagt: „ze vragen“. Dat is te negatief; ze dat ben je zelf. De NAVO is zestien landen die met elkaar de verantwoordelijkheid dragen. Dit ontbreekt hier nu wel eens in de discussie en daaruit spreekt dat gebrek aan solidariteit.

Verder blijkt niet dat de uitrusting niet adequaat is. We beschikken over een uitstekende uitrusting bij alle krijgsmachtdelen. We hebben daar wel een prijs voor betaald, die we terugvinden in andere eenheden, munitie, bezetting van eenheden, geoefendheid en dergelijke.

In de toekomst zal er behoefte zijn aan mobiel materiaal. Helikopters en tanks zullen een plaats blijven vinden en zeker niet overbodig worden.

Over het aantal gevechtsvliegtuigen ontbreken de gegevens. Zeker is dat Gorbatsjov in drie jaar tijd op militair gebied geen veranderingen heeft laten zien. Dit kan komen door de traagheid van het systeem. Echter, in een land met een systeem waarin een zo groot deel (zelfs de Russen weten niet precies hoe groot) van het nationale inkomen aan defensie opgaat, is drie jaar lang. Als Gorbatsjov weggaat, keert wellicht de tijd van Breznev weer, maar als Gorbatsjov blijft zitten wat doet hij? Dat draagt bij aan de instabiliteit.

— De multilaterale wapenbeheersing. Deze is in de loop der jaren niet erg succesvol geweest. Daarom lijken de verwachtingen wat te hoog gespannen.

Verder lijkt de NAVO door het stellen van de grenzen het ijzeren gordijn te legitimeren.

Zijn we tevens niet aan het onderhandelen over klassieke wapens die op termijn hun effectiviteit verliezen. Andere wapens kunnen naar voren komen die een heel andere krijgsvoering mogelijk maken.

Heeft dat onderhandelen derhalve niet een aantal gevaren in zich, afgezien van het feit dat we onder zestien landen moeilijk een opvatting kunnen vinden.

De wapenbeheersing-onderhandelingen zijn inderdaad nooit zo succesvol geweest en hebben tot teleurstellingen geleid. Mogelijk omdat we altijd meer wilden dan we konden bereiken.

De onderhandelingen maken nu kans van slagen mits we vasthouden aan het uitgangspunt: vanuit een duidelijke positie met de juiste middelen de dialoog aangaan. Als deze middelen worden verwaarloosd dan zijn we op een heilloze weg.

De kracht van de nieuwe technologie mag daarbij niet verwaarloosd worden, want dan kan het zijn dat men onderhandelt over zaken die al door iets nieuws zijn vervangen. Het ijzeren gordijn is al gelegitimeerd; zie bijvoorbeeld Hongarije. En in dat ijzeren gordijn komt de instabiliteit terug want als het rode leger opschuift dan gaat de rode lijn mee.

— Waarom is in het Nederlandse veiligheidsbeleid naast diplomatieke, politieke en economische instrumenten een militair instrument nodig?

Welke machtsmiddelen er nodig zijn, hangt af van de samenleving. Er moet een samenhang gezocht worden in het krachtenspel van de strategie van hoe een land denkt te overleven. Dit is niet een kwestie van slechts een factor. Bij veiligheid gaat het er niet alleen om een vijand buiten de deur te houden, maar ook de cultuur zeker te stellen. Dit samenspel wordt bepaald door de bereidheid van de huidige generatie te investeren in de toekomst.

— De strijd die zou kunnen ontstaan tussen de economische belangen van de Europese Gemeenschap — we wil-

len in de toekomst graag wat verkopen aan het oostblok — en de belangen van de NAVO.

De economische belangen van de EG zouden inderdaad wel eens anders kunnen zijn dan de belangen van de NAVO.

Dit als onze strategie hieruit bestaat dat we veel geld willen verdienen maar dat een ander gratis de veiligheid moet waarborgen.

Als de EG echt een gemeenschap wordt die een economisch belang kan vormen, dan is het onvoorstelbaar dat we de rekening voor de verdediging naar de VS kunnen sturen. Dan zal op den duur de Amerikaanse belastingbetaler zeggan: tot hier en niet verder.

— Een onderwerp dat regelmatig een punt van discussie vormt: integratie. Bestaat er de tendens om te komen tot een integratie van systemen binnen de NAVO, mogelijk gedwongen door de beperking van de middelen.

Ieder land heeft nationale belangen en zijn strijdkrachten daarnaar georganiseerd. De strijdkrachten vervullen een rol in de politieke strategie van het land en het bondgenootschap maakt deel uit van die strategie. In theorie kun je systemen integreren bij een ander als je weet dat die ander deze altijd zal blijven gebruiken en altijd ook op jouw verzoek. De vraag is of dat kan. Engeland zal nooit zeggen: koop jij onze fregatten en dan varen we met een gemengd Nederlands-Britse bemanning. Als ze dan met een fregat naar iets als de Falklands willen, moeten ze Den Haag om toestemming vragen.

Een aantal taken zou je kunnen integreren. Sommige taken zijn zo kostbaar voor kleine landen dat ze wel gedeeld moeten worden. Nationale belangen zullen echter altijd een rol spelen.

Voor een aantal landen is het wel mogelijk om hun politieke bereidheid tot samenwerking meer te tonen in hun strijdkrachten. Dat ligt ook in de lijn van de toegenomen politieke relevantie van het bondgenootschap. Dan kom ik op de vorming van een Frans-Duitse brigade of een combinatie in Benelux verband. Daarin kan de solidariteit getoond worden. Ze hebben wel degelijk een militaire waarde maar de symboolfunctie is van groter belang.

— Het laatste punt dat aan de orde kwam: de NAVO heeft altijd de nadruk gelegd op kwaliteit. Sinds het bekend worden van de defensieve doctrine van Gorbatsjov lijkt ook daar het accent te liggen op de kwaliteit. Als de Sovjet Unie deze kwaliteit koppelt aan de daar gebruikelijke kwantiteit, wat is daar dan ons antwoord op?

Wij stelden inderdaad altijd de kwaliteit voorop en dat was eigenlijk een verklaring voor het gegeven dat we altijd iets minder deden dan eigenlijk moesten. Iets dergelijks gebeurt vermoedelijk nu ook in de Sovjet Unie.

We weten echter niet wat ze precies aan het doen zijn. We horen dat ze hun productie en hun budget gaan verminderen. Gaat de Sovjet Unie haar strijdkrachten nu anders vormen, beter en van hogere kwaliteit? Als dat zo is dan

hoeft een vermindering van eenheden geen vermindering van de gevechtskracht te betekenen.

We hebben inderdaad een voorsprong in techniek. Dat wordt alleen niet altijd vertaald in onze uitrusting. De technologie is er wel maar niet altijd bij de eenheden. Dus daar moeten we voorzichtig mee zijn. Het is van belang de ontwikkelingen in de Sovjet Unie scherp in het oog te houden. Informatie en informatie-uitwisseling, zoals we die voorstellen in de onderhandelingen, zullen daarom van het grootste belang worden. De mate van openheid en de wederzijdse inspecties die nu voorgesteld worden, spelen een belangrijke rol juist om zicht te krijgen op die ontwikkelingen aan de zijde van de Sovjet Unie.

Voordracht

Op maandag 12 juni werd door brigade-generaal C. Kuijpers, lid van de Nederlandse delegatie „Conventional Forces in Europe” (CFE) een voordracht gehouden over het onderwerp „Conventionele Wapenbeheersing”. Hieronder volgt een uitgebreide samenvatting van de voordracht en de daaraan volgende discussie. De volledige tekst van de voordracht is bij de redactie verkrijgbaar.

CONVENTIONELE WAPENBEHEERSING

Er is wellicht geen krijgswetenschappelijk onderwerp dat dezer dagen meer in het centrum van de belangstelling staat dan juist wapenbeheersing.

Dit wordt dan ook duidelijk geïllustreerd door de recente publicatie van het zogenaamde „Comprehensive Concept of Arms Control and Disarmament”, een jubileumuitgave van Westelijke staats- en regeringsleiders waarop het NAVO-bondgenootschap bij de aanvang van haar tweede jeugd met recht trots kan zijn. Juist omdat er over wapenbeheersing nogal verschillend wordt gedacht, stemt het destemmer tot tevredenheid dat de NAVO wederom haar vitaliteit en solidariteit heeft gedemonstreerd. Er blijkt ook uit dat, na een periode van interne tegenstellingen en spectaculaire Sovjetrussische ontwapeningsoffensieven, de nieuwe Amerikaanse president zijn voorttrekkersrol in het bondgenootschap heeft hernomen, waardoor het initiatief op het oosten kon worden teruggenomen.

Deze voordracht over conventionele wapenbeheersing zal enerzijds in een wat ruimer kader worden geplaatst, door een aantal aanverwante aspecten te behandelen; anderzijds zal er een beperking zijn tot de onderhandelingen die thans in Wenen plaatsvinden:

— de onderhandelingen over vertrouwenwekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen en ontwapening in Europa: CSBM;

— de onderhandelingen betreffende de conventionele strijdkrachten in Europa: CSE.

Historische achtergronden

Wapenbeheersing is geen nieuw fenomeen. In de tweede

helpt van de vorige eeuw werden reeds door Napoleon III en Tsaar Nicolaas, en later door president Theodore Roosevelt ontwapeningsideeën ontwikkeld die resulteerden in de Haagsche Vredesconferenties van 1889 en 1907. Ook het verdrag van Versailles kende bewapeningsbeperkingen. Tussen de beide wereldoorlogen ontplooidde de Volkenbond vele wapenbeheersingsinitiatieven.

Voor de tweede wereldoorlog ontwikkelde de Britse minister-president Ramsay MacDonald in een laatste poging een ontwikkelingsplan dat onder andere voorzag in een geleidelijke reducering van de staande legers. Deze poging was door het aan de macht komen van Hitler tot mislukken gedoemd.

De verschrikkelijke gevolgen van de Tweede Wereldoorlog en vooral de ontwikkeling van kernwapens hebben sindsdien nieuwe impulsen gegeven aan het ontwapeningsstreven. Hieruit is onder VN auspiciën tussen 1959 en 1985 een tiental multilaterale verdragen tot stand gekomen van beperkte strekking.

Vermeldenswaard zijn voorts de Parijse Accorden van 1954. Hierbij werd de participatie van de Duitse Bondsrepubliek aan de bondgenootschappelijke westerse defensie geregeld.

Ten slotte moeten de in 1972 tussen de VS en de SU gesloten bilaterale SALT en ABM verdragen alsmede het INF-verdrag worden genoemd.

Er zijn vele pogingen ondernomen greep te krijgen op de wildgroei van conventioneel en later vooral nucleair wapentuig. Successen waren er tot nu toe slechts in de vorm van eenzijdig opgelegde decreten, multilaterale verdragen van geringe betekenis en bilaterale overeenkomsten betreffende nucleaire wapensystemen.

Er is derhalve geen precedent van een vrijwillig overeengekomen, multilateraal verdrag op het gebied van conventionele wapenbeheersing. Ontmoedigend? Nee, wij zullen binnen afzienbare tijd getuige zijn van een novum.

In het nu volgende zal eerst in het kort ingegaan worden op het CVSE-proces, een onderhandelingsforum dat in 1973 te Helsinki werd gestart, vrijwel gelijktijdig met de MBFR in Wenen.

Vervolgens komen de CSBM's aan de orde in het kader van de Europese Ontwapeningsconferentie (EOC). Ten slotte wordt uitvoerig aandacht besteed aan de CFE-onderhandelingen waarbij tevens de MBFR aan de orde wordt gesteld.

De Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE)

Aan de CVSE wordt deelgenomen door vertegenwoordigers van 35 landen: de VS en Canada, alsmede alle Europese staten behalve Albanië. Speciaal de participatie van de VS is van eminent belang, aangezien hierdoor de Amerikaanse betrokkenheid bij de Europese veiligheidspolitieke processen ook door de SU wordt gelegitimeerd.

De conferentie heeft ten doel de veiligheid en samenwerking in Europa te vergroten door gelijktijdige bevordering van militaire veiligheid, economische samenwerking en menselijke waarden teneinde de reeds veel te lang door

wantrouwen en onbegrip beheerste betrekkingen tussen Oost en West te verbeteren.

De conferentie is een voortdurend proces waarin de naleving van de verdragsbepalingen wordt getoetst en de bestaande overeenkomsten verder worden ontwikkeld.

Dit proces is in tweeërlei opzicht van zeer grote betekenis voor de veiligheid in Europa.

In de eerste plaats heeft de conferentie verbeteringen weten te bewerkstelligen op het gebied van mensenrechten en menselijke verhoudingen en daarmee een fundamentele bijdrage geleverd aan de stabiliteit van Europa.

Het tweede aspect is de wijze waarop de „confidence building” gestalte heeft gekregen. Reeds in de Slotakte van Helsinki (1975) is hiertoe een eerste aanzet gegeven.

De Conferentie over vertrouwenwekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen en ontwapening in Europa (CSBM)

Gedurende de tweede CVSE vervolgconferentie werd een mandaat opgesteld voor de CSBM.

In dat mandaat werd onder meer bepaald dat de te ontwikkelen CSBM's van toepassing zouden zijn op militaire activiteiten in geheel Europa, de aangrenzende zeegebieden en het luchtruim. Voor wat activiteiten ter zee betreft, gold dit uitsluitend voor zover deze de veiligheid van Europa zouden kunnen aantasten en bovendien deel uitmaken van oefeningen van grondstrijdkrachten die voor notificatie in aanmerking komen.

We zullen zien dat deze door het westen bedongen uitsluiting van zelfstandige luchtmacht- en marineoefeningen ook bij de huidige CSBM-onderhandelingen nog een belangrijke rol speelt.

In 1984 ging de conferentie in Stockholm van start. Op het verloop ervan wordt niet ingegaan. Belangrijk is dat deze onderhandelingen tot een voortreffelijk eindproduct hebben geleid, het zogenaamde Stockholm Document, dat in afwijking van de Slotakte van Helsinki, naast vertrouwenwekkende vooral ook veiligheidsbevorderende maatregelen bevat en op uitstekende wijze aan zijn doel lijkt te beantwoorden.

De overeenkomst bestaat uit vijf categorieën maatregelen, die betrekking hebben op: notificatie, observatie, jaarkalenders, beperkingen en inspecties.

Voor wat notificatie betreft, werden de criteria van Helsinki aanzienlijk verscherpt.

Door middel van jaarkalenders dienen voor 15 november alle voor notificatie in aanmerking komende activiteiten voor het daarop volgende jaar bekend te worden gemaakt. Activiteiten met een troepensterkte van meer dan 40.000 man dienen zelfs twee jaar tevoren te worden aangemeld. Bij niet naleving zijn sancties mogelijk.

Bij twijfel aan de naleving van de overeengekomen CSBM's heeft iedere deelnemer het recht inspecties uit te voeren op het grondgebied van de andere verdragspartners; hieraan zijn wel beperkingen verbonden. De Sovjet erkenning van het recht op inspecties is ongetwijfeld de belangrijkste verworvenheid van de Stockholm-overeenkomst, aangezien hierdoor de weg werd geëffend voor een succesvolle afronding van de INF-onderhandelingen en te

vens de kans op het welslagen van de CFE-onderhandelingen aanzienlijk is toegenomen.

Deze overeenkomst werd met ingang van 1 januari 1987 voor implementatie van kracht. Gezien de ervaringen uit de afgelopen periode kan worden gesteld dat het Stockholm Document bijdraagt tot een toenemende mate van vertrouwen tussen de verdragspartners, zodat de overeenkomst aan het doel lijkt te beantwoorden.

De onderhandelingen zijn gecontinueerd: de werkzaam gebleken onderhandelingsstructuur wordt verder benut. Bovendien kan van het voortbestaan van de CSBM-conferentie een bevruchtende werking uitgaan op de CFE-onderhandelingen.

In de voortgezette CSBM-onderhandelingen hebben wij te kampen met een westelijk en een oostelijk voorstel. Ten aanzien van deze twee voorstellen kan worden opgemerkt dat:

- het westelijk voorstel geen spectaculaire maar evenmin controversiële maatregelen bevat en derhalve een goede basis vormt voor een vervolgovereenkomst;
- in het oostelijk voorstel een groot aantal maatregelen wordt voorgesteld die onevenredig ingrijpen in de Westelijke defensiestructuur en derhalve als zodanig voor de NAVO-lidstaten vooralsnog onaanvaardbaar zijn.

Het lijkt mogelijk dat voor de volgende CVSE-conferentie in 1992 stellig een additionele CSBM-overeenkomst tot stand zal komen. In hoeverre deze nieuwe elementen zal bevatten, is afhankelijk van de politieke ontwikkelingen en solidariteit binnen de NAVO.

De CFE-onderhandelingen en de rol van de MBFR-onderhandelingen daarin

De onderhandelingen over wederzijdse (en evenwichtige) vermindering van strijdkrachten en bewapening, en geassocieerde maatregelen in Centraal Europa zijn onlangs na ruim 15 jaar zonder overeenkomst afgesloten. In de periode dat er goede voorstellen op tafel lagen, ontbrak de politieke wil tot het afsluiten van een accoord. Toen eenmaal een kentering in het politieke klimaat optrad, vormden de inmiddels sterk afgezwakte voorstellen een onvoldoende basis voor een zinvolle overeenkomst. Ondanks het ontbreken van een tastbaar resultaat zijn de MBFR-onderhandelingen als zodanig, maar ook voor het huidige wapenbeheersingsoverleg, van grote betekenis geweest. Allereerst hebben zij eenzijdige westelijke reductie weten te voorkomen. Voorts heeft het bondgenootschap een voorbeeldige solidariteit weten te bewaren. Langdurige gedachtenwisselingen hebben het wederzijds begrip sterk doen toenemen. Binnen de MBFR heeft een grote mate van „Confidence Building” plaatsgevonden. Het mandaat voor de nieuwe CFE-onderhandelingen zou niet in zijn huidige vorm tot stand zijn gekomen zonder de bij de MBFR opgedane ervaringen.

Dit mandaat, opgesteld door de Conventional Stability Talks kent als belangrijkste bepalingen:

- aan de onderhandelingen wordt deelgenomen door 23 soevereine staten — niet door bondgenootschappen.

— doelstelling is: de versterking van de stabiliteit en veiligheid in Europa door het scheppen van evenwicht in conventionele strijdkrachten op lagere niveaus; het elimineren van het vermogen tot offensieve acties.

— Deze doelstelling dient te worden bereikt door middel van reducties, limiteringen, hergroeperingen en gelijke plafonds.

— Naleving van de verdragsbepalingen zal worden geverifieerd door middel van een effectief en strikt verificatie regime.

Op grond van dit mandaat zijn door Oostelijke en Westelijke deelnemers voorstellen ontwikkeld, die bij de aanvang van de onderhandelingen, 9 maart jl., werden ingediend.

Het door de oostelijke deelnemers ingediende document was eerder een concept met als titel: „conceptual framework”.

Dit concept voorziet in een gefaseerde uitvoering van aanzienlijke reducties aan personeel, tactische aanvalsgewichtsvliegtuigen, tanks, gevechtshelikopters, pantservoertuigen en artillerie. Daarnaast bevat het een aantal aanvullende maatregelen ter voorkoming van verrassingsaanvallen en verificatiebepalingen.

In de doelstellingen wordt aangegeven dat de overeenkomst zich richt op ingrijpende reducties van conventionele strijdkrachten die stap voor stap worden uitgevoerd. Er dienen criteria te worden vastgesteld voor de omvang van de reducties en de procedures volgens welke deze binnen de bondgenootschap zullen worden verwezenlijkt. Ten slotte komen nog twee stokpaardjes boven water: het principe van de wederkerigheid en de vermindering van militaire uitgaven in combinatie met de reducties. Dit is om te voorkomen dat de door de reducties bespaarde gelden in andere defensieposten worden geïnvesteerd. Mede gelet op de hoge kosten voor verificatie van een toekomstig verdrag wenst het westen zich op dit punt niet vast te leggen. Ten slotte is een aantal gedachten over verificatie ontwikkeld, waarbij nadrukkelijk wordt gerefereerd aan inspecties ter plaatse zonder recht van weigering. Ook wordt de instelling van een internationale, consultatieve verificatiecommissie met wijde bevoegdheden bepleit en is een belangrijke rol toebedeeld aan parlementaire organen bij de uitvoering en verificatie van controle-maatregelen.

Hoewel het oostelijk concept zeer zeker waardevolle elementen bevat, is het geen document dat zich gemakkelijk leent voor onderhandelingen gericht op het bereiken van een wapenbeheersingsovereenkomst.

Het westelijk voorstel is geheel anders van opzet en bevat gedetailleerde voorstellen gericht op gelijke plafonds voor gevechtstanks, artillerie en pantservoertuigen. Voorts is een aantal aanvullende maatregelen in het vooruitzicht gesteld. Als motieven voor de westelijke voorstellen wordt vermeld:

- De noodzaak tot radicale reducties teneinde de bestaande concentratie van strijdkrachten te verminderen en substantiële dispariteiten op het gebied van offensieve wapensystemen teniet te doen;

- het voorkomen van gewapende dominantie van Europa door een enkel land;
- de noodzaak voor afzonderlijke limieten op buiten de landsgrenzen gestationeerde strijdkrachten;
- de noodzaak tot het toepassen van een serie onderling gekoppelde regionale sublimieten om een onevenredige concentratie van vooral parate strijdkrachten te voorkomen.

Uit deze motieven vloeit een aantal regels voort.

Voor de wat langere termijn beperkt het westelijk voorstel zich tot de bereidheid om verdere reducties en limiteringen in overweging te nemen alsmede de herstructurering gericht op de bevordering van defensieve vermogens en de vermindering van offensieve vermogens.

Het westelijk voorstel beperkt zich weliswaar voornamelijk tot een gedetailleerde uitwerking van een initiële overeenkomst, maar vormt als zodanig een goede basis voor onderhandelingen dienaangaande.

Dit is ook door de oostelijke deelnemers op zijn juiste waarde geschat, getuige een aantal opmerkelijke ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan. Enerzijds bleven de oostelijke woordvoerders volharden in hun pogingen te kortkomingen in de westelijke voorstellen aan de kaak te stellen. Anderzijds echter, werd gaandeweg een groot aantal details bekend gemaakt die, althans conceptueel, een toenemende mate van gelijkenis gingen vertonen met de westelijke voorstellen. Het oosten heeft voorts gesteld dat voor het bereiken van de plafonds vereiste reducties stapsgewijs moeten worden gerealiseerd in een periode van 5 à 6 jaar na het afsluiten van de overeenkomst.

Het mag duidelijk zijn dat het oosten in een streven naar een overeenkomst op de kortst mogelijke termijn gepoogd heeft aansluiting te vinden bij de westelijke benadering, zonder echter een aantal harde eisen op te geven. Hiertoe was het oosten in staat door een aanvankelijk globale conceptuele benadering die de vereiste flexibiliteit verschaft. Het was echter nog niet gedaan met de spectaculaire ontwikkelingen. Zoals bekend werden op de afgelopen NAVO-top van 29 en 30 mei jl. aanvullende Westelijke voorstellen in het vooruitzicht gesteld.

Deze nieuwe initiatieven zullen door de High Level Task Force (HLTF) verder worden uitgewerkt, zodat de aanvullende Westelijke voorstellen bij de aanvang van de derde gespreksronde formeel in Wenen kunnen worden gepresenteerd.

Van zowel oostelijke als westelijke zijde wordt er alles aan gedaan om een snelle voortgang van de onderhandelingen te bevorderen. De politieke wil om op korte termijn tot overeenstemming te komen is alom aanwezig. Daarmee is aan de belangrijkste basisvoorwaarde voldaan. Tenzij het politieke lijf keert, moet er dus een accoord komen en dat legt een zware druk op de onderhandelaars. De verplichting is er om een goede overeenkomst tot stand te brengen. Een goede overeenkomst wil zeggen een overeenkomst die bijdraagt tot de stabiliteit in Europa die door alle deelnemers als zodanig wordt ervaren; een overeenkomst die de veiligheid van alle deelnemers gezamenlijk en van iedere deelnemer afzonderlijk zo goed mogelijk waarborgt.

Hierbij moet dus rekening gehouden worden met de gerechtvaardigde veiligheidsbelangen van anderen. Met andere woorden: geen maximaal resultaat voor enkelen, maar een optimaal resultaat voor allen.

Hoewel de wederzijdse toenaderingen weliswaar spectaculair zijn, mogen de resterende fundamentele verschillen niet worden overschat.

Over de drie gemeenschappelijke categorieën — tanks, artillerie en pantservoertuigen — zal ongetwijfeld overeenstemming worden bereikt evenals over de gevechtshelicopters. Het vraagstuk van de personeelsplafonds ligt al veel minder gemakkelijk. Het verifiëren van deze plafonds is uiterst moeilijk. De categorie levert veruit de grootste moeilijkheden op, omdat hier kennelijk essentieel oosterse belangen op het spel staan. Met name de luchtverdedigingsjagers vormen een cruciaal punt. De SU beweert deze nodig te hebben om zich te beveiligen tegen westerse strategische luchtaanvallen, maar een groot deel is in staat om tevens aanvallen tegen gronddoelen uit te voeren. Een verificatiesysteem voor vliegtuigplafonds is evenmin een eenvoudige opgave.

Een ander terrein waarop de standpunten aanzienlijk uiteenlopen, betreft de gebiedsindeling en de bijbehorende sublimieten. De wenselijke voorstellen zijn primair oost-west gericht, ingegeven door de wens om voorwaartse ontplooiing van Sovjet strijdkrachten te voorkomen. De oostelijke voorstellen zijn daarentegen noord-zuid georiënteerd. Dit is vooral om een greep te krijgen op de strijdkrachten die het Sovjet-territoir vanuit de omringende NAVO-landen zouden kunnen bedreigen en om een buffer te creëren tussen de meest gevreesde Amerikaanse en Westduitse strijdkrachten en het Russische moederland.

Terwijl het voor het westen onmogelijk is Noorse, Italiaanse, Griekse of Turkse strijdkrachten in te zetten in de centrale sector stelt de oostelijke subregionalisatie de SU wel in staat vrijwel al haar strijdkrachten te concentreren in de drie westelijke militaire districten; dit kan zonder de verdragsbepalingen te overtreden. Het westen zal er dus naar moeten streven de westelijke Sovjet-militaire districten onder een gemeenschappelijke sublimiet geplaatst te krijgen.

Bovendien zal het volgens de oostelijke voorstellen lang niet zeker zijn — zo niet onwaarschijnlijk — dat de opslag van Amerikaans materieel in de centrale sector, het Pomcus materieel, onverminderd beschikbaar blijft.

Hier raken wij een ander fundamenteel probleem, dat van de geografische assymetrie. Het westen heeft te maken met nadelige, grote verschillen in lengte en kwetsbaarheid van de aanvoerlijnen. Hiervoor claimt het westen terecht compensatie.

Ten slotte nog een enkel woord over een essentieel element van een goede overeenkomst dat zeker niet mag worden verwaarloosd: het verificatiesysteem. Elke overeenkomst verliest immers zijn waarde als een kwaliteitscontrole niet is gewaarborgd. Over een dergelijk systeem en de uitvoering ervan wordt nogal verschillend gedacht.

Het systeem dient hanteerbaar — en betaalbaar — te zijn. De effectiviteit moet daarom prevaleren boven de volledigheid.

Afsluiting

De conventionele wapenbeheersing is een breed en gevarieerd werkterrein. Er zijn nog veel aspecten onbesproken of zelfs ongenoemd gebleven.

Wij kunnen de toekomst van de onderhandeling met optimisme tegemoet zien. De onderhandelingen zijn namelijk een symptoom van de boeiende tijd waarin wij leven; een tijd waarin wij getuige zijn van het bankroet van het communistische systeem en de hardnekkige pogingen van de Sovjetleiding de maatschappelijke, economische en veiligheidssystemen op een andere leest te schoeien.

Tegemoetkomendheid aan de onderhandelingstafel wordt natuurlijk niet ingegeven door onbaatzuchtigheid en naastenliefde, maar door de bittere noodzaak om de nationale middelen op andere wijze te besteden. Bovendien moet er steun worden verworven vanuit de westerse wereld voor hervormingen die met de maand minder omkeerbaar worden.

De conventionele wapenbeheersingsovereenkomst is een onmisbaar element in de politieke ontwikkelingen die zich in Europa voltrekken.

Na de voordracht was er de mogelijkheid tot het stellen van vragen. De volgende punten werden aan de orde gesteld.

Limieten

In de westelijke CFE-voorstellen is ook in nationale limieten voorzien. De vraag is hoe Duitsland van zijn Reichswehr syndroom is verlost. Aan dergelijke limieten wilde Duitsland tot voor kort nooit aan.

Geantwoord wordt dat de nationale limieten van zowel het oosten, die hoger liggen dan van het westen, zo ruim zijn dat de Sovjet Unie eigenlijk de enige is die daardoor aangetaast wordt. En dat is dan ook de bedoeling geweest. U moet dat zien als een sufficiency rule, een regel met een zodanig hoog plafond dat de Duitsers zich daar niet door bedreigd hoeven te voelen. Wat wel een probleem wordt: in het nieuwe initiatief van Bush worden wel limieten gesteld op het gebied van personele eenheden en dat kan een discrepantie met andere gestationeerde eenheden opleveren.

Ontheffingsbepalingen

Indien goed begrepen, zijn de ontheffingsbepalingen van de limieten gekoppeld aan de geprenotificeerde oefeningen. Neem nu bijvoorbeeld Reforger. Deze oefening moet twee jaar van tevoren worden aangemeld. Is dan ook de overschrijding van deze Europese limieten van Amerikaanse troepen ook gebonden aan deze aanmeldingsplicht en wordt deze daarmee voor het oostblok acceptabel. Dergelijke overschrijdingen waren voor het oosten nooit acceptabel; de Amerikanen wensten die koppeling niet te maken. Hierop wordt gesteld dat dit het eerste is wat aan de orde komt in de CFBM-onderhandelingen. Daarbij zijn de

„constraints“ die door het oosten op militaire activiteiten worden gelegd, zodanig dat men juist op het oog heeft oefeningen als Reforger de nek om te draaien. Maar in het kader van de CFE is dit nog niet aan de orde geweest.

Pomcus

POMCUS is niet acceptabel voor het oosten, ook niet indien die Pomcus-sites onder controle worden gesteld. Is dit bespreekbaar? Ook dit blijkt een punt te zijn dat nog niet aan de orde is geweest. Er bestaat een grote bezorgdheid aan oostzijde voor opgeslagen mobilisabel materieel. De redenering die men volgt is dat de gevechtsgereedheid van materieel in opslag minder groot is dan van paraat materieel. Door moderne opslagtechnieken en toekomstige technieken echter is dat verschil niet zo groot als door het westen wordt voorgesteld. Dat is de reden dat het oosten personeelsplafonds wil zodat je niet snel personeel kunt samenvoegen met opgeslagen materieel en dus gevechtseenheden kunt formeren.

Er wordt gewerkt aan „stabilising measures of storage“. Hierin stelt men vast dat er in feite drie categorieën materieel zijn: paraat, opgelegd en een floating categorie die daar tussenin hangt. De laatste is natuurlijk het moeilijkste met name op het gebied van verificatie. Er zijn gedachten om een onderscheid te maken tussen „deep storage“ (opgelegd materieel dat beperkingen in de beschikbaarheid kent) en al het andere als paraat te kenmerken materieel. Bij het eerste wordt ook gedacht fysieke bewaking door de „tegenpartij“. Maar men is hier nog niet uit.

Verificatie-organisatie

De vraag is of er enige vooruitgang is geboekt in de NAVO met betrekking tot het ontwerpen van een westelijke, geïntegreerde verificatie-organisatie. Want alleen dan is een echte verificatie uit te voeren.

Geantwoord wordt dat in het kader van de coördinatie van de NAVO-lidstaten een speciale werkgroep is opgericht om zich specifiek op de verificatie te richten. Deze werkgroep bestaat echter pas een paar weken.

Industriële capaciteit

In hoeverre gaan wij de industriële capaciteit die gerelateerd is aan de defensie-industrie terugbrengen?

De beperkingen op het gebied van de wapenindustrie blijken in deze onderhandelingen niet aan de orde te zijn geweest en zullen hierin ook niet aan de orde komen als zodanig. Er heersen echter wel gedachten over met name van oostelijke zijde. Een van de stokpaardjes in het mandaat was de beperking van de militaire uitgave. Dat was natuurlijk ook indirect een beperking van bijvoorbeeld de modernisering.

Harmonisering

Is erover gedacht hoe men kan komen tot de harmonisering van de wapenreducties en de huidige materiële aanschaffingsplannen. Deze plannen kunnen bij die reducties een rol spelen.

In Wenen wordt daar niet meer aan gedaan dan dat het ministerie en vervolgens de defensiestaf op de hoogte gehouden wordt van de ontwikkelingen. Het is dan aan de

defensiestaf daar inhoud aan te geven. Die contacten zijn niet frequent maar ze zijn er wel. Door de snelle ontwikkeling is het overigens wel moeilijk hiermee rekening te houden.

Zeestrijdkrachten

Wat zal er gebeuren als de zeestrijdkrachten worden betrokken in de onderhandelingen?

Er wordt over gedacht de zeestrijdkrachten te betrekken in de CFBM. In het oostelijk concept zijn zij in bepaalde mate betrokken. Ik denk niet dat het op het ogenblik voor het westen zinvol is het standpunt ten aanzien van onafhankelijke militaire activiteiten van zeestrijdkrachten te veranderen.

Er is wel van westelijke zijde informatie-uitwisseling denkbaar, maar dit betreft niet zo zeer activiteiten alswel de zeestrijdkrachten als zodanig. Misschien kunnen we op die manier het oosten wat geruststellen op dat gebied.

Kwaliteit

Het hele ontwapeningsvraagstuk draait om de kwantiteit. De volgende stap is natuurlijk dat het kwaliteitsvraagstuk naar voren komt. Moeten ten aanzien van dit kwaliteitsvraagstuk geen voorwaarden gesteld worden waaraan alle partijen zich dienen te houden?

Het oosten is er steeds op uit de technische ontwikkelingen van het westen aan banden te leggen. Enerzijds omdat ze het idee hebben deze ontwikkelingen niet te kunnen bijhouden, anderzijds om financiële redenen. Voorkomen moet worden een kwalitatieve wapenwedloop te stimuleren. Bij ons in het westen ligt dit echter anders: als een ondernemer wapens wil ontwikkelen dan doet hij dat. Dit is een verschijnsel in onze democratie en hier is moeilijk tegenin te gaan.

Luchtverdedigingswapens

Wordt de zaak van de Russische luchtverdedigingswapens een breekpunt. In aantallen zijn deze ver in de meerderheid ten opzichte van het westen. Hoewel ze een kleine actieradius hebben kunnen ze toch een actieve rol spelen in het centraal front. Als de Russen geen concessies willen doen, kan dit dan leiden tot het afbreken van de onderhandelingen of zullen de Russen wel bereid zijn concessies te doen?

Gesteld wordt dat in de eerste plaats de luchtverdedigingswapens achter de Oeral zich buiten het toepassingsgebied bevinden en daarmee buiten de conferentie vallen. Het valt moeilijk in te schatten of het westen bereid is concessies te doen op het gebied van luchtverdedigingswapens of dat het oosten wellicht concessies doet op dit gebied. Het is voor hun in ieder geval een zware beslissing. Het Russische moederland waar een traumatisch veiligheidsdenken heerst, zal proberen de verdediging ook vanuit de lucht zeker te stellen. Er speelt echter ook iets anders mee.

De conferentie is in zekere zin onder tijdsdruk geplaatst, maar dit is niet in een isolement gebeurd. Ook de Sovjet Unie is erop gebrand de SNF-onderhandelingen aan te vangen. In de initiatieven van Bush wordt gesteld dat men bereid is deze onderhandelingen te starten als een con-

ventioneel wapenaccord in implementatie is. Als de luchtverdediging inderdaad een breekpunt zal worden en de politieke wens in de Sovjet Unie is om die SNF-onderhandelingen te beginnen, zal zij mogelijk toch bereid zijn concessies te doen. Toch zal men hoe dan ook rekening moeten houden met de rechtvaardige veiligheidsinteressen van een land.

Afbreken

Als er na een jaar nog wat zaken te regelen zijn, waarvan men zegt: daar komen we wel uit, dan gaat de conferentie rustig door. Maar als er na verloop van tijd nog een grote hoeveelheid moeilijke kwesties zijn, is het dan niet beter de conferentie af te breken?

Er is in concrete zin een afbakening in tijd gekomen omdat ook de CFE op enigerlei wijze informatie zal moeten verstrekken aan de CVSE-vervolgconferentie in 1992. Men wil dan natuurlijk dat er dan iets te melden valt.

Een ander punt in dit verband is dat het oosten bezig is met unilaterale reducties. Die zijn geprogrammeerd in '89 en '90. Men zal geneigd zijn dit reductieproces voort te zetten in een verdrag. Ook dat zal ertoe bijdragen dat het oosten op een zodanig tijdstip tot een overeenkomst komt dat implementatie in 1991 een aanvang kan nemen.

Er is alle kans op dat we voor de volgende CVSE-conferentie wel degelijk een vorm van een accord zullen bereiken. Het zou bovendien hoogst onverstandig zijn om, als dit niet zo is, de onderhandelingen af te breken. En met het huidige politieke klimaat lijkt dit niet waarschijnlijk.

Troepenreducties

Als we kijken naar wat er op het ogenblik in de onderhandelingen speelt, dan lijkt het voornamelijk te gaan om reducties van de Amerikaanse troepen. Zullen de Nederlandse, Franse en Engelse troepen die in Duitsland gelegerd zijn, binnenkort ook in de onderhandelingen worden betrokken?

Geantwoord wordt dat het nu inderdaad de Amerikaanse troepen zijn die door de laatste ontwikkelingen wat op de voorgrond worden geschoven. In de totale structuur echter, is het niet zo dat de Amerikaanse troepen alleen in het geding zijn.

Het betreft wel een moeilijk punt. Er is een initieel voorstel gedaan voor de gestationeerde strijdkrachten met plafonds op dat gebied. De verdeling van deze reducties, van nationale quota binnen de totale reducties, is een interne zaak van het bondgenootschap. Dat wordt nu inderdaad een beetje doorkruist door het Bush-initiatief. Hoe dat precies op elkaar afgestemd moet worden zal de HTLF nog wel enige hoofdbreken kosten. Maar als er binnen een wapenbeheersingsaccord reducties aan westelijke zijde moeten plaatsvinden dan zal ook Nederland daarbij betrokken zijn. Hoe, is op dit moment nog niet te overzien.